

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU
ODDELEK ZA SPLOŠNO JEZIKOSLOVJE

SARA PRIMOŽIČ

TURŠKI ROMAN V LUČI TURŠKE JEZIKOVNE POLITIKE
Križa identitete

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU
ODDELEK ZA SPLOŠNO JEZIKOSLOVJE

SARA PRIMOŽIČ

TURŠKI ROMAN V LUČI TURŠKE JEZIKOVNE POLITIKE

Kriza identitete

Diplomsko delo

Mentorici:
izr. prof. dr. Vanesa Matajc
izr. prof. dr. Sonja Novak
Lukanovič

Prvostopenjski univerzitetni
dvodisciplinarni študijski program
Primerjalna književnost in literarna
teorija
Univerzitetni dvodisciplinarni
študijski program prve stopnje
Splošno jezikoslovje

Ljubljana, 2016

Zahvala

Zahvaljujem se za vso potrpežljivost in razumevanje s strani profesorjev, ki so prisostvovali pri nastajanju tega diplomskega dela. Posebna zahvala gre moji družini, ki je verjela vame vse do zadnjega. Še posebna zahvala pa gre tebi, Matjaž, ker si bil vedno moja opora.

Izveleček

Turški roman v luči turške jezikovne politike

V sledečem diplomskem delu poskušam predstaviti vpliv turške jezikovne politike na razvoj turške moderne literature. Natančneje se osredotočam na razvoj turškega romana. V začetnem delu naloge opisujem kulturnozgodovinsko ozadje turškega naroda, od nastanka Otomanskega cesarstva do ustanovitve Republike Turčije. V nadaljevanju se podrobneje posvečam lastnostim ter razvoju turške jezikovne reforme, v okviru katere predstavim tudi delovanje turške jezikovne politike in glavnih jezikoslovnih organov v državi. V drugem delu naloge sledi pregled turškega romanopisja, z izpostavitvijo glavnih imen turškega romana. Posvečam se tudi posamičnim literarnim tokovom, ki se razvijajo znotraj turške književnosti. Na začetku omenjam socialni realizem v literaturi, ki opisuje stanje prebivalstva, ki živi v bedi in revščini. Takšno stanje je posledica jezikovnih in družbenih sprememb znotraj Turčije, ki v drugi polovici dvajsetega stoletja preide v stanje krize identitete. Turški človek se znajde v precepu tradicije in sodobnega življenja. Razpet je med vrednotami Vzhoda in Zahoda, trka, ki zaznamuje predvsem sodobnejše turško romanopisje. Živi v duhu hibridne identitete, ki ni le razkol med zahodnimi in vzhodnimi vrednotami, temveč tudi razmik med evropsko zavestjo in islamskim izročilom.

Ključne besede: jezikovna politika, turška jezikovna reforma, turški roman, kriza identitete, trk Vzhoda in Zahod

Abstract

Turkish Novel in the Light of Turkish Language Policy

In the following undergraduate thesis, I try to give the reader an insight in the way Turkish language policy influenced the development of Turkish modern literature. I will focus specifically on the development of the Turkish novel. In the beginning of my thesis I describe the cultural and historic background of the Turkish nation, from the creation of the Ottoman Empire to the establishment of the Republic of Turkey. Then I go into more detail about the attributes and development of the Turkish language reform, where I also give an insight into the way the Turkish language policy was deployed and the governing bodies that deployed it. In the second part of my thesis I examine the Turkish novel writing and highlight the most important authors of Turkish novel. I also concentrate on various literary movements that develop within the growth of Turkish literature. At first I briefly talk about social realism in literature, which describes the state of the Turkish people who live in misery and poverty. The cause for such poor conditions among people are language and social change in Turkey, which passes over to crisis of identity in the second half of the twentieth century. The Turks find themselves in a dilemma between tradition and modern ways of life. They are torn between East and West, the clash that has sparked many contemporary Turkish novels. They continue to live in the spirit of a hybrid identity, which is not only a clash between western and eastern values, but also the difference between European consciousness and Islamic tradition.

Key words: language policy, Turkish language reform, Turkish novel, identity crisis, clash of East and West

Kazalo vsebine

1. Uvod	4
2. Kulturnozgodovinski kontekst	6
2.1. Zgodovinski prikaz otomanskega imperija v povezavi z Evropo in prisotnostjo islama	7
2.2. Turško ozemlje na prehodu iz otomanske v republiško dobo	9
3. Turška jezikovna reforma	11
3.1. Jezikovna politika.....	11
3.1.1. Kronološki pregled turške jezikovne reforme.....	12
3.1.2. Kratka politična zgodovina TDK-ja	14
3.1.3. Jezikovno načrtovanje po letu 1983	14
3.1.4. Novejši poskusi jezikovnega načrtovanja turškega jezika	16
4. Turška literatura in trk vzhoda z zahodom	19
4.1. Turški roman	19
4.2. Trk Vzhoda in Zahoda	22
4.4. Kriza identitete	24
5. Zaključek	26
Povzetek	27
Literatura in viri	28

1. Uvod

Danes je roman ena najbolj branih literarnih vrst zahodnega sveta. Če pogledamo duhovnozgodovinsko podlago celotne Evrope, lahko vidimo, da imajo vsi močni evropski narodi prav tako močno literarno zapuščino, ki predstavlja nek temelj narodne zavesti in skupnostim omogoča ponotranjenje ter poistovetenje z nacionalnimi vrednotami, ki so najpogosteje zapisane prav v romaneskni obliki. Na primer španski narod ima svojega *Don Kihota*, ki je s svojim, sicer iluzijskim pogledom na svet, še danes aktualen steber človekovih vrednot. Britansko otočje se lahko za izobraževanje in vzgojo ljudstva zahvali svojima razsvetljenskima romanopiscema, kot sta Jonathan Swift in Daniel Defoe, spet na drugi strani imajo Francozi Balzaca in Zolaja, ki sta s svojima opusoma prevetrila upadajočo moralo mestnega življenja, in seveda bi še lahko naštevala. Seveda pa je potrebno izpostaviti, da takšna dela niso nastala čez noč. Romani s takšno močjo so rezultat številnih let, oziroma bolje bi bilo rečeno, stoletij razvoja evropske filozofske misli in estetske ustvarjalnosti. Prav zaradi duhovnozgodovinskega ozadja romaneskne vrste, ki ga različni raziskovalci iščejo že v antičnih časih, v oblikah t.i. antičnega romana, spet drugi pa začetek romaneskne vrste vzpostavljajo z nastankom *Don Kihota*, se je roman kot glasnik in nosilec idej lahko razvil do današnje mere, kjer zavzema vodilno vlogo tudi v popularnejši literaturi.

Kakor pa je že bilo omenjeno, je roman danes v zahodnem svetu na takšnem piedestalu prav zaradi dolgoletnega kulturnozgodovinskega ozadja. Kaj se torej dogaja v družbah, katerih kulturnozgodovinsko ozadje je popolnoma drugačno od evropskega razvoja, vendar kljub temu v zadnjih sto letih svet navdušujejo z romanesknimi temami, ki ustrezajo svetovni postmoderni miselnosti?

Takšen primer je Turčija, ki s svojo burno zgodovino, sprva znotraj otomanskega cesarstva, nato pa v času Republike Turčije, predstavlja zelo drugačen razvoj nasproti evropskemu zgodovinskemu razvoju, pa vendar v zadnjem stoletju bogati svetovno literaturo z romani, ki se tičejo človekove osebne identitete, a hkrati nacionalne zavednosti, v večnem iskanju pripadnosti, ki vodi v vsesplošno krizo identitete. Turčija je namreč ena redkih primerov, kjer je posamezen človek izpostavljen popolni prevetritvi življenjskega sloga. Turški človek na začetku 20. stoletja je bil priča odstranitvi, zamenjavi in prisiljen k izbiri nove oblike oblasti, novih družbenih vrednot, nove pisave, novega jezika in s tem popolnoma nove identitete, ki jo je, ali pa ni uspel ponotranjiti. Vse naštetu so medsebojno povezane komponente, ki opredeljujejo moč, ki jo ima v tem primeru jezik.

Jezik predstavlja družbeni skelet, je eno najpomembnejših operativnih ogrodij strukturirane družbe, v kateri je sporazumevanje ključnega pomena. Če sem prej omenila, kakšnega pomena je literarna zapuščina za posamezen razvoj naroda, je jezik tu v še pomembnejši vlogi, saj je hkrati ključna sestavina pri ustvarjanju literature. Že samo ime literatura nakazuje na naravo besede, ki izhaja iz latinske besede *littera*, ki pomeni črko. Posledično je literatura v najbolj osnovnem pomenu besede vizualni zapis črk in iz njih sestavljenih besed, kar je ponoven dokaz same jezikovne moči. Sama moč jezika pa se najočitneje odraža v sami jezikovni politiki države. Prav v vidiku jezikovne politike pa

je primer Turčije tako zanimiv, saj je z reformo leta 1928 postala eden najbolj znanih primerov uveljavljanja radikalne jezikovne politike, s katero so takratni voditelji želeli dvigniti prestiž turškega jezika, Turčijo približati zahodnemu svetu, otomansko zapuščino pa zamenjati za modernejši pristop. Čeprav so takratne reforme med prebivalstvo zanesle upanje na boljše življenje, pa se je v letih, ki so sledila, pokazalo, da stvari vseeno niso tako enostavne. Kljub močnemu prizadevanju Turške republike, da bi se aktivno vključila v zahodni svet, se narod kot tak ni čutil povezanega z zahodnjaškimi vrednotami. Temu ni pripomogla ne pisava, ki se je sedaj uporabljala v obliki prilagojene latinice, ne modernejše besedišče, sploh pa ne stalno menjajoča se vlada, prevečkrat prekinjena z mnogimi vojaškimi udari.

Turški človek se je znašel v precepu med »starim« in »novim«, med zahodnjaškimi vrednotami in otomansko zapuščino, pomembno pa je upoštevati tudi islamsko religijo, ki je stoletja gradila otomansko zavest, sedaj pa je potisnjena ob rob, z znatneje zmanjšano močjo. Zaradi takšnega precepa, ki zadeva tako posameznika kot sam narod kot celoto, nastopi kriza identitete, v kateri se turški človek ne more poistovetiti z nobeno stranjo. Ni prepričan, kateremu delu sveta pripada, kakšna je njegova vloga v njem in kaj ga čaka v prihodnosti.

Kot tak je turški človek poosebljen je postmoderne literature, katere ena glavnih značilnosti je prav iskanje identitete tako posameznika kot družbe. Sam prelom Turčije s svojo otomansko zapuščino, ki je najbolj razviden v turški jezikovni politiki, pa pomeni tudi prelom z otomansko literarno zapuščino, ki je sedaj ne more več oklicati za svojo, saj z reformo želi ustvariti prostor za novo literaturo, za literaturo moderne Republike Turčije. In prav to naredi; preko delovanje jezikovne politike pripravi podlago, kjer se prvič v turški zgodovini lahko izoblikuje turška romaneskna vrsta. Ta v nadaljnjem razvoju prevzame glas ljudstva in služi kot popis tegob turškega prebivalstva. V osnovi postane orodje, ki je primerljivo evropskemu romanu.

Da pa bi bolje lahko razumeli razcep turške identitete, je prav, da si pobliže pogledamo zgodovino turškega naroda ter sam kulturnozgodovinski kontekst.

2. Kulturnozgodovinski kontekst

Pogosto se pojavlja razlikovanje med Evropo in islamom, ki naj bi ponazarjalo trk med Zahodom in Vzhodom, kjer naj bi Evropa nasprotovala Aziji, kakor krščanstvo nasprotuje islamu. Ko pregledujemo zgodovinsko dogajanje na evropskih tleh, opazimo, da so le-ta z leti postala nekakšna baza krščanstva. V skladu s tem so se izoblikovale tudi mnoge kulturne navade ter samo življenje. Na drugi strani naj bi srednji Vzhod bil utemeljen z islamom. Med njima leži širok pas, kjer se čutijo vplivi obeh perspektiv; takšen je npr. Kavkaz, kjer drug poleg drugega živijo krščanska ljudstva (Gruzijci, Armenci) in muslimanska ljudstva (Azeri, Čečeni, Ingušeti). (Tomazhin 23) V podobnem položaju kot ta ljudstva se je po 1. svetovni vojni znašla tudi Turčija, ki je postala neke vrste živa vez med nekdanjim muslimanskim in krščanskim imperijem, s središčem v Istanbulu, nekdanji prestolnici Konstantinopel.

Vendar pa lahko o turški zgodovini govorimo že mnogo let pred ustanovitvijo nekdanjega svetovnega otomanskega ali osmanskega imperija. Turki so bili sprva nomadsko ljudstvo, ki se je nahajalo na območju današnje Sibirije. Ko so potovali proti zahodu, so sprejeli islam in sčasoma zgradili svetovno močan imperij.

Ni popolnoma jasno, kdaj so Turki prvič uporabili takšno poimenovanje za lastno skupnost. Prvi znan zapis v starem turškem jeziku je del zapisa iz 8. stoletja našega štetja, najden v *Orhon*¹ inskripcijah blizu jezera Bajkal. Sicer pa Turke kot pleme omenjajo že bizantinski zapisi iz 6. stoletja pred našim štetjem, kitajske pripovedi pa jih s takšnim poimenovanjem imenujejo že leta 1300 pred našim štetjem. Ni jasno, ali je samo ime »Turki« označevalo eno samo nomadsko pleme ali celotno združenje plemen.

Konec sedmega, začetek osmega stoletja turška nomadska plemena pridejo v stik z islamom. Predvideva se, da se Turki ravno v tistem času pričnejo zavestno oklicevati s tem imenom. Poimenovanje je popolnoma lingvistične narave, namreč: »Turki so govorci turščine«.

Moderna turščina, ki jo danes večinoma govorijo v Turčiji, je del družine tako imenovanih turških jezikov, kamor spadajo še azerbajdžanščina, turkmenščina, krimso-tatarski jeziki in jezik evropskih Gagauzov (Wikipedia), ki pa so del širše, altajske jezikovne skupine. Za pričetek turške zgodovine zgodovinopisci navajajo 7. stoletje, v katerem nomadska plemena v stiku z arabskimi silami spoznajo in prevzamejo islamsko religijo. Ta dogodek je zabeležen v velikem turškem epu *Dede Korkut*, ki vsebuje zgodbe, ki jih pripoveduje dedek Korkut. Pripovedi govorijo o spoštovanju tradicionalnih vrednot nomadskega življenja, kot so heroizem, obvladanje konjeniških veščin in zvestoba. V njih se kažejo tudi prvi znaki islamizacije, tako v ortodoksnih kot v heterodoksnih oblikah, hkrati pa razkrivajo družbo monogamije, kjer so ženske igrale vidno vlogo.

---

¹ *Orhon* ali *Orkhon inskripcije* imenujemo dva spomenika, ki sta nastala v zgodnjem 8. stoletju, v čast dvema turškima princesama. Vklisal naj bi jih Göktürk, zapisane pa so v turškem runskem jeziku, z uporabo stare turške abecede. Veljata za prvi ohranjeni turški zapis. (Wikipedia)

Kmalu po prvem stiku z islamom skupine Turkov vstopijo v klasičen svet muslimanske religije. Mnogi se zaposlijo kot stražniki kalifov v Bagdadu, izkoriščali pa so jih tudi kot zaslužjene borce. V 11. stoletju se izoblikuje močnejša skupina Turkov, Seljuk, ki prevzamejo kontrolo v vzhodnih delih dežele kalifov. To obdobje lahko imenujemo začetek zasnove močnega turškega imperija, kjer se sčasoma izoblikujejo sultanati. Sam stik otomanskega cesarstva z evropsko miselnostjo pa datiramo že nekaj stoletij pred samim začetkom imperija.

2.1. Zgodovinski prikaz otomanskega imperija v povezavi z Evropo in prisotnostjo islama

8. stoletje lahko štejejo kot začetek islamskega »vdora« na evropska tla. Natančneje lahko to postavimo v leto 711 n. št., ko se je pričela velika ekspanzija na skoraj celoten del Iberskega polotoka in večjega dela današnje Francije. Ta širitev oziroma prvi večji stik, ima na način, ki sem ga navedla, precej negativno konotacijo, a resnica je, da slika ni popolnoma črno-bela. To obdobje, ki ga mnogi imenujejo čas mavrske Španije, je za evropsko miselnost storilo več, kot si nekateri zahodni misleci upajo priznati. S to širitvijo je ta del Evrope sicer res stopil v stik z drugačno religijo, ki je nasprotovala takrat prevladujoče krščanski Evropi, a je hkrati prišla v stik z mnogimi klasičnimi deli, ki so bila iz grščine in arabščine prevedena v latinščino ter danes veljajo za temeljna dela zahodnega sveta. Ne pozabimo namreč na bogato trubadursko dediščino, katere več pesniških oblik, rim in ritmov je bilo zanesenih prav iz arabskega sveta. Med drugim je med tem obdobjem, ki je trajalo do leta 1493, Evropa sprejela desetiški sistem, ki so ga iz Indije k nam prenesli prav Arabci. Tako je kljub zgodovini nasilnosti in mnogih bojov nasprotujočih si strani, Evropa veliko pridobila predvsem na kulturno-literarnem področju.

Seveda je odnos deloval tudi v nasprotni smeri; le-ta se je izredno korenito utemeljil v štirih stoletjih krščanskih križarskih pohodov, kjer so bile glavne tarče teh »svetih vojn« Židje in pa v prvi vrsti muslimani. V islamski kulturi tako beseda »križar« še danes označuje nepotrebno zlorabljanje s strani Zahoda (Tomažin 21). Eden izstopajočih in najmnožičnejših pobojev v tistih letih je napad oziroma tako imenovana osvoboditev takratnega Konstantinopla, ki je pripadal Bizantinskemu imperiju, kjer ni umrlo samo znatno število pripadnikov islama, ampak tudi križarjev. Zanimivo je, da obe religiji poznata svojo obliko svete vojne oz. džihada, a ju uporabljata z drugačnimi nameni. Vsekakor pa so ta štiri stoletja zakoreninila evropsko miselnost in odnos, ki se danes kaže v korelaciji ne samo s srednjo Azijo, ampak tudi z islamom in Vzhodom.

Zadnje leto križarskih pohodov, leto 1444, je bilo posvečeno predvsem odpravi Otomanov, kjer Evropa prvič namenoma siloviteje trči s tem imperijem. Prisotnost otomanskih Turkov v Evropi se sicer prične leta 1320, s prečkanjem Dardanel, konča pa po 1. svetovni vojni, leta 1920, s samim razpadom otomanskega imperija. To, sedem stoletij dolgo obdobje je hkrati obdobje neposredne prisotnosti islama v Evropi, ki je zaradi same prostorske velikosti imperija pustilo svoje posledice v številnih današnjih državah. Mednje štejejo Ukrajino, Gruzijo, dele Rusije, Albanijo, Ciper, Grčijo, Makedonijo, Srbijo, Poljsko, Armenijo, Romunijo, Bolgarijo, Madžarsko ter Bosno in

Hercegovino. Vse te države družijo skupna otomanska zapuščina, od ostale Evrope pa se ločijo s t.i. »otomansko mejo«. Vpliv Otomanov se v teh državah danes kaže predvsem v religiozni opredelitvi prebivalcev, kar močno posega v politiko same države. Precej problematična je tako npr. Albanija, kjer se, po podatkih iz leta 2011, več kot 55% prebivalstva opredeljuje za vernike islama. (Wikipedia) Mesto druge religije v državi nasprotno pripada krščanstvu, ki se je tam ustalilo pred vladavino otomanskega imperija, v času Bizantinskega cesarstva. Te številke kažejo, kakšno moč je imela nadvlada Turkov v takratnem obdobju, čeprav naj bi danes Albanija veljala za eno manj-religiozних držav, kjer religija ne igra velike vloge. A je pomembno, da jo je v preteklosti, kjer je izoblikovala kulturne navade tamkajšnjega prebivalstva.

Albanski primer tako visokega števila muslimanov, ki so se uspeli tako močno obdržati znotraj krščanske Evrope, ni edini. Podobno je tudi ljudstvo Tatarov, ki se danes nahajajo v delih Rusije in Ukrajine in so stoletje po naselitvi sprejeli muslimansko vero, ki na tamkajšnjem območju prevladuje tudi danes.

Veliko napetost med Otomani in Evropo je predstavljal tudi boj za prevlado nad Indijskim oceanom, ki se je pričel leta 1517 ob širitvi otomanske nadvlade na območja današnje Alžirije in Egipta. Glavna tekmica je bila takratna Portugalska in njena kolonialna območja, saj je njena prisotnost v Indijskem oceanu ogrožala otomanski monopol nad trgovsko potjo, ki je povezovala vzhodno Azijo in zahodno Evropo ter jo kasneje poznamo kot svileno cesto.

Prav monopol nad morskim teritorijem je Otomanski imperij napravil konkurenčnega evropskim kolonialnim silam 15. - 17. stoletja. Nadzor Indijskega oceana seveda ni bil dovolj. Turki so dokaj hitro začeli zavzemati tudi večji del vzhodnega Mediterana, kjer so kmalu trčili v evropske sredozemske sile. V luči teh dogodkov se je vodstvo Cerkve konkretno odzvalo in v skladu z lastnim nazivom ustanovilo »svete legije«, v katerih je sodelovala večina evropskih pomorskih velesil, katerih naloga je bila obvarovati vzhodni Mediteran pred hitro napredujočimi otomanskimi Turki. Zanimivo je, da se v to zvezo niso vključile niti Portugalska, ki je takrat raje gradila na odnosih v Indijskem oceanu, niti Sveto rimsko cesarstvo, kateremu je očitno ugajalo takratno premirje s turško ekspanzijo. Sodelovala ni niti Francija, ki je ena izmed prvih primerov povezovanja med Evropo in Otomani, saj ju je vezalo zavezništvo proti španskim silam.

Od srede 16. pa do konca 17. stoletja, ko je bil Otomanski imperij na vrhuncu svoje moči in je upravljal ter krojil tako pomorsko kot kopensko trgovanje, ki je Zahodno Evropo povezovalo s takrat misteriozno vzhodno Azijo, se je lahko Otomanski imperij bahaško in prav nič sramežljivo postavljala ob bok zahodnoevropskim kolonialnim silam. A danes sledi o tem mogočnem imperiju, ki je ključno sodeloval pri oblikovanju evropskega sveta, ni moč zaslediti na zemljevidu. Nekdanje evropske kolonialne sile se še danes lahko ponašajo z ozemlji, kamor so širile zahodno kulturo in se danes lahko bahajo s trditvami, da so odgovorne za vzgojo sodobnega sveta. In ker nekdanjega otomanskega imperija danes na zemljevidu ni več kot za Turčijo, le-ta pravice do takih trditev nima. Vsaj taka je zahodna miselnost, ki nam jo v spomin zapiše že nedolžen pouk osnovnošolske zgodovine.

2.2. Turško ozemlje na prehodu iz otomanske v republiško dobo

Nekdanji širok imperij otomanskih Turkov se je po hudem porazu v 1. svetovni vojni, na strani centralnih sil, skrčil na današnje območje Turčije. Padec imperija je na turških tleh vodil v dolgotrajno krizo, ki ima posledice še danes.

Zavzetje Istanbula s strani zavezniških sil po 1. svetovni vojni je na turških tleh sprožilo močno, nacionalno usmerjeno gibanje, ki se je dokončno formaliziralo pod vodstvom enega samega moža, ki je kasneje postal tudi prvi turški predsednik. To je bil Mustafa Kemal Paša oz. kasneje znan kot Kemal Atatürk², ki je kmalu po ustanovitvi republike pričel z uveljavljanjem nove politične ideologije, ki se je oddaljevala od nekdanje otomanske tradicije. Prvi korak k novi državi je bila ukinitvev sultanata, ki bi onemogočal novo, demokratično državo. To je bil politični odmik od otomanske zapuščine. Naslednji korak, ki si ga je Kemal Atatürk zastavil, pa je posegel v samo kulturno-religiozno strukturo turškega naroda. Odločil se je ukiniti tudi kalifat³, s čimer pa je posegel in prizadel samo islamsko religiozno skupnost. Zamere, nemiri in upori tistih, ki zahodne modernizacije niso odobravali, so ob tej reformi postali še močnejši. Atatürk se je zavedal, da kalifat kot pomembna vez z nekdanjo otomansko upravo, onemogoča njegovo misijo absolutne narodne suverenosti in neodvisnosti. Ustava in vse reforme so se usmerjale po načelih zahodne politike, s čimer je Atatürk želel Turčijo napraviti enakovredno državam zahodne kulture ter v zavesti ostalega sveta izbrisati podobo »bolnika ob Bosporju«.

Zadnji akt, ki je prav tako direktno prizadel kulturo celotnega naroda, pa je bila sprememba jezika oz. natančneje ukinitvev tradicionalne arabske pisave in njena transkripcija v črkopisno latinico. To je postala tudi ena izmed utemeljitvenih točk turškega sodobnega romana in drame. Ta dva žanra sta od sedaj naprej nosila vlogo kulturnih prevajalcev modernih reform na eni strani ter tradicionalne, podeželske Turčije na drugi. Ker je prevod najbolj direktna pot v življenje in resničnost drugega, je njegova pragmatična vrednost za Otomane ležala v pojasnjevanju in določanju strategije nasproti pogosto neznanemu in nesočutnemu zahodnemu drugemu. Sicer pa je s filozofskega vidika razumevanje drugega prvi korak na poti razumevanja samega sebe. (Tomažin 27)

Reforme so bile do leta 1930 več ali manj zapisane in sprejete na papirju. Vendar so jih popolnoma sprejeli ter po njih načelih živeli le redki. Vodstvo republike je tako potrebovalo reklamo, kjer so v poštev prišli pisci, novinarji in učitelji nove dobe. Ta nova državna armada je postala ambasadorica novih reform.

---

² Gazi Mustafa Kemal Atatürk (1881-1937) je bil prvi predsednik sodobne republike Turčije. Do leta 1943 je uporabljal svoje rojstno ime Mustafa Kemal Paša. Svojo kariero je pričel kot častnik v turški vojski. Skupek njegovih idej in načel, ki so postale osnova njegovih reform, je postal temelj novoustanovljene republike Turčije. To reformno gibanje se imenuje kemalizem.

³ Kalifat oziroma vodje kalifata, Kalifi, so bili duhovni poglavarji islamske skupnosti in so se imeli za naslednike Mohameda, svoje življenje pa so usmerjali s šeriatskim pravom. Kalifat je sicer povezan s sultanatom, saj je sultan hkrati tudi glava islama.

Na drugi strani pa so se pojavljali tudi pisci, ki so na eni strani zagovarjali ideale napredka, enakopravnosti in vesplošne izobrazbe. Po drugi strani pa si niso mogli zatiskati oči pred realnostjo bede, ki je vznikala zaradi posledic pospešene modernizacije. V literaturi so postali pogosti vizionarski plani, od katerih so ljudje pričakovali, da jim bodo izboljšali življenje. Izpod preproge so odstranjevali globoko zakoreninjena čustva prebivalstva, ki se islamsko-otomanski tradiciji ni moglo nenadoma odpovedati. V petdesetih in šestdesetih letih je sledilo obdobje izrazitega naturalizma, ki se je usmerjal v prikaz bede na podeželju, ki ni moglo dohajati novih reform ter jih je zaznamovala revščina.

Do leta 1980 je Turčija doživela tri večje politične udare. Vsak zase je na novo usmerjal tok turške literature. Po drugi strani se Turčija ni prenehala bojevati za svoj prostor v zahodnem svetu. Eden izmed teh korakov je tudi prošnja za vstop v EU, za katero je Turčija vložila prošnjo že leta 1959, vendar do danes še ni bila vključena v nobenega od valov velikega širjenja. Razlog naj bi ležal v prevelikem vmešavanju vojske v politiko države. Tu je potem tudi nespoštovanje osnovnih človekovih pravic ter turško ravnanje v zvezi z zanikanim genocidom Kurdov ter Armencev, ki še danes velja za velik tabu, danes pa je seveda aktualna tematika turškega sprejema beguncev in samo povezovanje Turčije s terorističnimi skupinami.

Kljub temu da mineva že skoraj stoletje od ustanovitve republike Turčije, le-tej še ni uspelo stabilizirati položaja v svetu. Takšne razmere pa seveda vzbujajo še več nemirov, kar se pozna tudi v sami turški literaturi, ki lahko izbira med mnogimi snovmi za svoje ustvarjanje. Da pa je turška literatura danes na takšnem nivoju in deležna prepoznavnosti po celem svetu, pa se seveda mora zahvaliti posledicam turške jezikovne reforme, ki je na novo izoblikovala literarni prostor.

3. Turška jezikovna reforma

V 11. stoletju, ko Turki dokončno sprejmejo islam, sprva uporabljajo ujugrsko abecedo, ki jo kasneje zamenjajo z arabsko. Besede si zaradi verskih, znanstvenih in literarnih tradicij ter prestiža izposojajo tako od Arabcev kot od Perzijcev. Zaradi tega Otomansko cesarstvo operira s široko jezikovno raznolikostjo, ki je nekakšen konglomerat turških, arabskih in perzijskih struktur ter besedišča. Zato v času otomanskega cesarstva vlada razmerje diglosije med višjo različico (H) otomanske turščine v arabski pisavi in nižjo različico (L), ki se je uporabljala predvsem med prebivalci Anatolije. Višjo različico je uporabljala predvsem arabsko-perzijska izobražena elita v njihovi dvorni oziroma divan literaturi⁴. Nižja različica (L) pa je bila jezik obrobij, ki so ga uporabljali t. i. (v angleški oznaki) »Halk poets« oziroma »the Poets of the People«, ki so svojimi pesnitvami želeli nasprotovati otomanskemu dvoru.

Konec 19. stoletja se zgodita dva večja premika. Skupina intelektualcev, ki zagovarja turški nacionalizem, med ljudi zanese koncept »časopisja«. Za obstoj časopisja pa so potrebovali obstoj jezika, ki bi ustrezal množicam vseh slojev, ne le eliti, s čimer bi omogočili lažji prenos informacij in lažje širjenje novih političnih idej. Zato spodbudijo gibanje, katerega cilj je poenostaviti besedišče in slog otomanske turščine, da bi premostili most med pisano »otomanščino« in govorjeno turščino.

Ti nagibi v nekaterih delih knjižnega jezika uspejo, čeprav sama otomanska turščina zaradi svoje kompleksnosti ostaja prvi jezik v vseh glavnih domenah, predvsem v javnih ustanovah in na področju izobraževanja ter administracije. Takšno je bilo tudi stanje leta 1918 ob kapitulaciji in razpadu Otomanskega cesarstva, ter ob začetku Republike Kemala Atatürka v letu 1923. V duhu novonastale Republike je Atatürk iskal način, kako iz ostankov nekoč mogočnega imperija formirati novo turško nacijo. Jezik je tu predstavljal tisti simbol nacionalizma, ki ga je Atatürk iskal. Potrebovali so jezik, ki bi povezal turški narod in dvignil povprečje pismenosti, ki je takrat znašala komaj 10% celotnega prebivalstva. Jezikovni konglomerat iz otomanskega časa ni bil primeren za takšne ukrepe. Vse to postane osnutek za izoblikovanje nove jezikovne politike, ki vodi v nastanek turške jezikovne reforme (v nadaljevanju TJR).

3.1. Jezikovna politika

Preden podrobneje predstavim in opredelim delovanje turške jezikovne reforme, je prav, da se dotaknem področja same jezikovne politike. Pomembno je izpostaviti, da jezikovna politika obsega predvsem jezik v javni komunikaciji, ki zavzema jezik v državnih institucijah, v izobraževalnih ustanovah, v medijih, politiki in književnosti. Da se procesi jezikovne politike tičejo predvsem javne komunikacije, je odraz samega statusa javnega jezika, ki je na hierarhični lestvici postavljen više od jezika privatne

---

⁴ Z imenom "divan" oz. »diwan« označujemo literarno zapuščino, ki jo sestavljajo pesnitve arabskega in perzijskega izvora. Pesnitve so predstavljale literarni obraz takratnih sultanatov Otomanskega imperija. Zanje je značilen bogat slog, poln simbolike in orientalskih vložkov.

komunikacije. Samo načrtovanje jezika obsega sklop postopkov, s katerimi institucije ali posamezniki v družbi vplivajo na jezik, njegovo rabo in posamične jezikovne situacije. Posega tako v makrosociolingvistično dimenzijo, ki se tiče predvsem jezikovnih skupnosti in odnosov med njimi, kot v mikrosociolingvistično dimenzijo, ki izpostavlja jezikovno situacijo posameznika.

Koncept jezikovnega načrtovanja je prvi preučil Joshua Fishman (1971), ki opredeljuje nacionalizem tako, da mu pripiše tri glavne značilnosti. Te so unifikacija, pristnost in modernizacija. Po njem lahko jezikovno načrtovanje z uporabo avtentičnih sredstev ter s promocijo nacionalistične plati jezika postane eno izmed orodij modernizacije. Takšna opredelitev, ki jo ponuja Fishman, pa ustreza naravi turške jezikovne reforme.

V osnovi je jezikovna reforma izrazito bolj socio-politični proces kot pa jezikovni in kulturni, vpliva pa na ton govora in literaturo naslednjih generacij. Običajno se jezikovna reforma pripeti v kratkem časovnem obdobju in vsebuje spremembe ali poenostavljanja ortografije, črkovanja, besedišča ali slovnice, načrtuje pa tudi nov jezikovni korpus, nov status jezika in sam prestiž dotičnega jezika. TJR je v tem pogledu ena najslavnejših in uspešnejših reform, kar se tiče področja jezikovnega načrtovanja. Bila je centralno usmerjena, podprta s strani vlade, pod skrbnim vodstvom Kemala Atatürka.

TJR je v osnovi zgrajena iz dveh glavnih procesov:

- a) prevzema latinske abecede (latinice), ki nadomešča arabsko pisavo,
- b) purifikacije oz. čiščenja leksikalnih in slovničnih pravil, ki so bila prevzeta iz drugih jezikov, predvsem perzijsčine in arabščine.

Na ta način je sama turščina, ki so jo govorile množice, bila kodirana in razvita, da prevzame mesto otomanske turščine na področju domen administracije in izobraževanja. Prav te jezikovne modifikacije so pripomogle h krepitvi nacionalne zavesti in modernizacije, ki se je kazala v obliki prevzemanja zahodnih vplivov, ki so postali nekakšen sinonim za nacionalni razvoj.

3.1.1. Kronološki pregled turške jezikovne reforme

Turčija latinsko abecedo uradno sprejme 3. novembra 1928 in na ta dan hkrati opusti arabsko, ki je bila prej v rabi. Kmalu zatem se po vsej državi pričnejo izvajati razna izobraževanja, namenjena ljudem, da se priučijo novih črk. Arabščina in perzijsčina sta bili v šolah popolnoma odpravljeni do septembra 1929. Glavni cilj reforme je bil med drugim tudi osvoboditev turškega jezika od dominance drugih jezikov ter pridobitev statusa, s katerim se lahko postavlja ob bok ostalim, predvsem evropskim jezikom.

Leta 1932 priredijo jezikovno konvencijo, kjer razpravljajo o načinih modernizacije in purifikaciji turščine. Rezultat konvencije je ustanovitev vodilnega jezikoslovnega organa »Türk Dili Tetkik Comiyeti« (ang. Association for Research on Turkish Language), ki se leta 1936 preoblikuje v »Türk Dil Kurumu« (Turkish Language Association), v nadaljevanju TDK.

TDK deluje kot samostojna enota, katere naloga je bila narediti jezik čim bolj »turški«. To pomeni, da iščejo ekvivalentne izraze v turškem jeziku, ki bi nadomestili tuja

originalna poimenovanja. Na njih je visela tudi odgovornost proučevanja jezika. Tako sama TJR ni le delo politikov, generalov, socialnih ideologov in amaterjev, temveč tudi in predvsem literarnih oseb in profesorjev. Tako samo jezikovno reformo iz ozadja poganjajo trije močni stebri, to so: ljudska republikanska stranka, katere ustanovitelj je bil Atatürk, vsesplošno javno mnenje ter vodstvo TDK-ja.

Cilj jezikovnega planiranja je kultivacija korpusa, ki se zgodi preko:

- a) modernizacije besedišča,
- b) renovacije pisane otomanske turščine s poenostavitvijo ornatskih stilov, sposojenih iz Perzije,
- c) purifikacije besedišča, vzetega iz arabščine, perzijsčine in drugih tujih jezikov. (Doğançay-Aktuna 8-9)

Procesi, ki sledijo tem trem stopnjam, pa so zbiranje turških besed iz vsakdanjega govora turških prebivalcev, proučevanje starejših tekstov pred obdobjem islamizacije in drugih turških jezikov, z namenom povrnitve nekaterih starih turških besed, ki so prišle iz rabe, in lingvistični procesi združevanja oziroma sestavljanja že obstoječih turških besed, z namenom pridobivanja novih. Rezultati teh procesov so bili nato kodirani v slovarje, ki jih je izdala TDK-jeva založba, ljudem pa so jih posredovali preko časopisov, organiziranih izobraževanj in pa, najpomembneje, preko političnih govorov, ki so veljali za sveti zgled. Da so se reformni ukrepi dobro prijeli, se morajo zahvaliti predvsem publicistični in politični podpori, v največji meri pa predvsem osebnemu trudu Atatürka in njegovemu zanimanju za jezik.

Na drugi strani imamo seveda tudi nasprotnike, ki se bojijo izgube stika z otomansko in arabsko kulturo. Spet so tu tisti, ki verjamejo v živi jezik. Slednji zagovarjajo načelo, da jezikov ne bi smeli načrtno spreminjati, temveč bi jim morali pustiti, da si utrejo svojo naravno pot, brez zunanega vmešavanja. Spet tretja skupina nasprotuje sami purifikaciji, ki naj bi jezik obrala njegovih najpomembnejših elementov, kar naj bi posledično privedlo do osiromašenja jezika. Spet istim se zdi, da načrtovalci jezika absolutno pretiravajo z ekvivalenti izrazov za otomansko turščino. V publikaciji leta 1934 je predpostavljenih 30.000 ekvivalentov, ki naj bi nadomestili 7.000 otomanskih besed. (Doğançay-Aktuna 8) Še ena kontroverznost se tiče predvsem vprašanja, ali naj TDK prečisti vse tuje-izvirne besede v leksikonu, kar je bil v končni fazi tudi njihov namen, ali naj se ekskluzivno osredotoči na terminologijo, brez odstranjevanja tistih tuje-izvirnih besed, ki so že dolgo prisotne v turškem jeziku. Skepticizem se je pojavljal predvsem zato, ker so amaterski jezikoslovci tvorili neologizme, ki niso upoštevali turških pravil besedotvorja.

Nato pa se je v letu 1930 med turškimi jezikoslovci izoblikovala t.i. »sun-language theory«, ki je temeljila na delu avstrijskega lingvистa H.F. Kvergića, ki je zagovarjala stališče, da je turščina jezik najstarejših kultur, ki so se nato z migracijami razpršile v razne smeri. Tej teoriji botruje dejstvo, da mnogo tujih besed neznanega izvora lahko povežemo s staro turščino. Prav ta teorija, ki je bila kasneje ovržena, pa je preprečila nadaljnje poskuse purifikacije turščine s strani TDK-ja. Nekateri celo domnevajo, da je Atatürk uporabil prav to teorijo, da bi TDK odvrnil od purifikacije vsakdanjega besedišča

in jih raje usmeril v »turkifikacijo« in modernizacijo terminologije. Po letu 1938 in po smrti Atatürka je TDK žal znova pričela posegati v splošno besedišče, čeprav temu še danes nasprotuje akademski krog.

Kljub velikemu nasprotovanju TDK-jevim radikalnim posegom pa so jezikovni načrtovalci vseeno enotni, da je TDK-ju uspelo eliminirati mnogo tujih besed in struktur v zelo kratkem času, hkrati pa vpeljati izvorne turške besede, ki so bile prisotne predvsem v pogovornem jeziku. Rezultat je bil tako moderen jezik, z izredno dobro definirano strukturo in besediščem ter ogromnim izhodiščem za rast in razvoj, ki je mogoč zaradi same narave jezika, saj ima širok spekter derivacijskih pripon. S tem je turški jezik postal odlično sredstvo za razvoj nacionalne komunikacije in predvsem za razvoj moderne turške literature.

3.1.2. Kratka politična zgodovina TDK-ja

Po smrti Atatürka TDK še vedno prejema podporo njegovega naslednika Ismeta Inonuja, pod okriljem katerega nadaljuje s purifikacijo. Podporo uživa do leta 1950, ko na oblast pride demokratska stranka, ki preseka vezi TDK-ja z Ministrstvom za izobraževanje, kar je pomenilo, da je TDK izgubil najpomembnejšo ciljno skupino za izvajanje svojih reform. Zaradi izrabljanja TDK-ja v politične namene so jim ukinjena tudi vsa denarna sredstva. V tistem obdobju vse državne ustanove svoje nazive preimenujejo v bivša otomanska imena. Tudi ustava, ki so jo leta 1945 popolnoma prepisali v novo turščino, je prečrkovana nazaj v otomansko turščino. Temu trendu sledi tudi časopisje, ki povozi vsa ostala prizadevanja TDK-ja. Kljub vsemu skupnost deluje še naprej. Leta 1960 se politične vode zasukajo v jezikovno ugodno smer, ko vojska odstavi demokratsko stranko. Med letoma 1960 in 1970 TDK znova uživa politično podporo, vendar pa jim močno nasprotuje javno mnenje, ki jim očita izgubo stika s ciljno publiko in nedohajanje spreminjajočega se socio-kulturnega prostora. Leta 1980 je v Turčiji izveden ponoven vojaški udar, ki želi zaustaviti anarhijo. Leta 1983 je TDK priključen glavnemu ministrstvu, kar popolnoma zameji njihovo svobodo. Takratni člani so zamenjani s konzervativci, ki so v preteklosti kritizirali TDK in verjeli v to, da se v »živ jezik« ne posega. To je prelomna točka za turško jezikovno reformo.

3.1.3. Jezikovno načrtovanje po letu 1983

Po letu 1983 se TDK-jevo delovanje znatno upočasni. Država izpostavlja socio-politične, ekonomske in jezikovne realnosti, zanemarja pa zanimanje za samo turščino kot jezik. Seveda pa na nedejavnost vpliva tudi sprememba okolja TDK-ja, ki totalno spremeni obraz organizacije. V preteklosti je to bila samostojna organizacija, katere člani so verjeli v revolucijo in reformo jezika. TDK v devetdesetih letih sicer še vedno raziskuje turški jezik in išče rešitve začasnih problemov, vendar to niso več dejavnosti, ki bi krasile glavne naslovnice časopisov, temveč bolj opombe na njihovih zadnjih straneh. TDK poudarja, da nikogar ne sili, da uporablja njihove turške nadomestke za tuje besede, med drugim tudi angleške, da le želijo širiti nacionalno zavest in podati izbiro. A če poglobljeno pogledamo delovanje starega TDK-ja, je za tega značilno iskanje

turških ekvivalentov za vse tuje besede v jeziku, vključno s terminologijo na različnih področjih. Najbolj pogost proces je bila derivacija besed z uporabo turških korenov in sufiksov. Novi TDK pa uporablja besede, ki že obstajajo v repertoarju besed, jim dodaja semantične podaljške po zgledu tujih jezikov in iz že znanih besed ustvarja nove komponente.

Glavna jezikoslovna debata, kar se tiče turškega jezika, se v tem obdobju osredotoča na »dir kirlenmesi / yozlaşmasi« oziroma degeneracijo rabe turškega jezika in na povečano rabo angleških besed v besedišču. Dir kirlenmesi je vpisan kot odmik od standardnega jezika v vsakdanji jezikovni rabi, kot je pogosta raba žargona, slenga in prevzetih besed ter fraz, predvsem iz ameriške angleščine, česar se dotakne tudi Orhan Pamuk v svojem romanu *Muzej nedolžnosti*, ter kot na splošno nepravilna oziroma brezbrizna raba v medijih. Predvsem raba na privatnih televizijah in radijskih postajah, ki jih navajajo kot glavni razlog za degeneracijo turščine. K temu pripomore tudi prepoved Ministrstva za kulturo in izobraževanje, ki učiteljem ne dovoljuje poučevanja sodobne turške literature, pa tudi vsesplošno pomanjkanje jezikovne zavesti in lojalnosti turščini, hkrati pa tudi razširitev neformalnih izobraževanj v angleškem jeziku. K degeneraciji turškega jezika prispevajo tudi geografski in socio-ekonomski premiki v devetdesetih letih. To so predvsem migracije iz ruralnega v urbana območja, liberalna ekonomija v letu 1980 in spreminjanje nacionalnih vrednot. Najbolj na udaru so mediji, ki naj bi dajali slab zgled.

Ker je angleščina mednarodni jezik znanosti in tehnologij, je neizogibno, da se jeziki po vsem svetu navzemajo angleških izpeljank. K temu je pripomogel tudi hiter razvoj tehnologije in dostop do svetovnega spleta. Zaradi tako hitrega razvoja jezikoslovne združbe niso zmožne dohajati slednjega z iskanjem nadomestil domačega izvora. Sposojenk niso uspeli nadomestiti niti narodi, ki veljajo za ene najbolj jezikovno zavednih (npr. Francija, Japonska), zato ni nič čudnega, če to ne uspeva niti turščini.

Vseeno pa se turščina razlikuje po količini sposojenk iz angleščine, katerih število je znatno večje v primerjavi z drugimi jeziki. V nekaterih primerih, ki so v rabi, so angleške sposojenke popolnoma nepotrebne, npr.:

- uporabljajo angleško verzijo besede 'legal', čeprav imajo svojo različico 'kanuni'
- iz angleške besede 'romance' uporabljajo izpeljanko 'romans', čeprav imajo primerljivi sopomenki 'aşk' in 'seuda'
- izpeljanka 'briefing' ima ustreznico v turškem jeziku 'bigilendrime'
- izpeljanka 'demonstrasyon' ima ustreznico 'gösteri'
- izpeljanka 'konsept' ima ustreznici 'kauram' in 'fikir'
- izpeljanka 'difriz' ima ustreznico 'buzluk'
- izpeljanka 'kaos' ima ustreznico 'ses' (Doğançay-Aktuna 15-16)

Zakaj se to dogaja v Turčiji, ki ni bila nikoli kolonizirana s strani angleške vladavine? Morda je odgovor v sami turški zavesti, ki izhaja še iz časa otomanskega cesarstva, kjer sta bili perzijsčina in arabščina oboževana jezika, zaradi česar se je turščina trudila slediti njunima zgledoma. Morda sedaj enako počne z angleščino.

3.1.4. Novejši poskusi jezikovnega načrtovanja turškega jezika

V sodobnem času se organizirajo letne debate o izboljšavi turščine, kjer predlagajo takšen ali drugačen načrt jezikovnega spreminjanja turščine. Na eni izmed takih debat se je odvijala diskusija o tem, ali bi čistost jezika lahko ohranjali z zakonsko podlago. Pobuda za diskusijo je takratna poteza francoskega ministra za kulturo, Jacquesa Toubona, ki poda predlog za novelo zakona, ki bi prepovedoval vse tuje besede v javnih zapisih in izjavah, v delovnih pogodbah in v uvoženih reklamnih izdelkih, ter francoščino v teh primerih uveljavil kot obvezno izbiro. Pobuda, ki jo je francoski parlament takrat zavrnil, je takrat močno vplivala na razmere v Turčiji, ki je pričela izvajati podobne ukrepe. Odziv turškega prebivalstva na te ukrepe je bilo nonšalanten ter predvsem negativen. Turški mediji so francosko potezo označili za poskus nadziranja globalnih lingvističnih vod. Na splošno pa je bilo javno mnenje takšno, da čistosti jezika ni moč zagotoviti z zakoni, kar je posledično pomenilo, da jezika ne moremo načrtovati. Podobno mnenje je bilo prisotno v predlogu iz leta 1996, ki naj bi zaščitil turški korpus, saj je turška akademska elita verjela, da lahko turščino pred vdorom tujih jezikov zaščitijo le z izboljšavo turškega jezikovnega izobraževanja v šolah, za katero so verjeli, da ljudem omogoča prepoznavnost in zvestobo turškemu jeziku. Že marca leta 1994 takrat »uradni« TDK pripravi tridnevni sestanek na temo slabšanja turščine. Prisotni so razni zunanji govorci izven TDK-jevih krogov, ki so za poplavo tujih sposojenk v besedišču krivili prav TDK-jevo neuspešnost pri iskanju alternativnih besed za tehnološke, znanstvene in filozofske koncepte, s katerimi se je država soočala. V tem času je TDK ravnokar ustanovil komisijo za iskanje turških ekvivalentov. Dognanja so izvajali in objavljali predvsem v njihovem mesečnem časopisu *Türk Dili*, vendar ugotovitve niso presegle ožjih območij recepcije. Konec leta 1996 je torej podan zakon jezikovne politike »Türk Dilini Kullanma Yasası«, ki naj bi standardiziral uporabo turščine v vsakdanjem življenju. Zakon se je dotikal predvsem uporabe angleščine v poslovnih imenih in malomarne uporabe turščine v medijih. Odziv množic je bil buren. Zakon na koncu propade, uveljavi pa se višja taksa za podjetja, ki predloge kršijo.

Še ena omembe vredna diskusija je potekala leta 1999 z naslovom »Convention for the enrichment and development of Turkish«, ki kot sedanji problem turščine izpostavlja ne več zagotavljanje njene čistosti, temveč obogatitev in razvoj jezika. Izoblikujeta se dva jezikoslovna pola, na eni strani TDK, na drugi strani združenje Dil Derneği, ki pa kljub prizadevanju nista učinkovita.

Seran Doğançay-Aktuna v svojem članku o jezikovnem načrtovanju v Turčiji navaja devet glavnih razlogov, zaradi katerih se načrtovanje turščine danes spopada s tolikšnimi problemi, ki jih tu povzemam:

- Na začetku reformnih let so Turki potrebovali jezik, ki bi povezal državo. To je turščini uspelo. Cilj je bil takrat dosežen, zato je vsako nadaljnje planiranje nesmiselno.
- Posamezniki, kot je bil Atatürk, so močno vplivali na javno mnenje in vzpodbujali k jezikovni reformi ter vpeljevali ljudi v spremembe. Ostali voditelji ljudstva sprememb niso znali vključiti med ljudi, zato je zanimanje zanje upadlo. Težava je tudi v njihovem odnosu, ki ni bil navdihujoč.

- Stari in novi TDK sta v navzkrižju. Začetni vso svojo energijo usmerja v reformo, trenutni pa bolj kot načrtovanje podpira jezikovno evolucijo, nekdanje otomanske besede pa dodaja, da bi bogatil leksiko, kar je v popolnem nasprotju z originalnim načrtom TDK-ja.
- Kar se tiče jezikovnih razmer, ne obstoja ena sama avtoriteta, ki bi ponujala nova mnenja in rešitve, kakor to počnejo jezikovne akademije v drugih državah. Namesto ene same avtoritete imajo več sto različnih priročnikov ter slovarjev različnih agencij. Med njimi so: TDK, Ministrstvo za kulturo in izobraževanje in Dil Derneği.
- Ljudstvo se mora zavedati jezikovnih problemov in statusa svojega rodnega jezika, če se želi upreti pritisku močnejših jezikov in obvarovati turščino. Zaradi pomanjkanja zanimanja za jezik med turškimi voditelji, ljudstvo dobiva sporočilo, da ni več zadev, za katere bi jih moralo skrbeti.
- Za uspešno jezikovno načrtovanje morata korpusno in statusno načrtovanje delovati v sinhronizaciji. V tem primeru pa imamo vlado, ki prepoveduje tuje besede, organizacije, ki urejajo besedilne korpusne, pa ne ponujajo primerne alternative.
- Angleščina, ki se je učijo in zahtevajo predvsem srednji sloji, ogroža turščino, saj postaja pogoj za napredovanje v izobraževanju.
- Med prebivalstvom vlada negativno mnenje, da turščina ni primerna za akademske kroge, kar jo ovira pri razvoju. Taka miselnost najverjetneje izhaja iz stoletij podrejenega položaja v času Otomanskega cesarstva.
- Zaostal razvoj turščine verjetno lahko pripisujemo tudi Ministrstvu za kulturo in izobraževanje, ki ni več v koraku s časom ter promovira zastarele načine poučevanja in stare metode jezikovnih tečajev. (22-26)

Prav iz naštetih problemov je razvidno, da jezikovno načrtovanje ni enostaven in kratkoročen proces. Od vršilcev načrtovanja zahteva stalno spremljanje in napredovanje družbe tako doma kot v svetu, da lahko v skladu s časom razvoja zagotavlja ustrezna nadomestila. Upoštevati mora delovanje vseh dejavnikov, tako jezikovnih kot nejezikovnih, med katere prištevamo: geolingvistične, sociolingvistične, psiholingvistične, demografske, ekonomske, kulturne, družbeno-socialne, politične in pravne dejavnike. Najpomembneje pa je, da vršilci načrtovanja uspejo predvideti posledice, ki jih spreminjanje takšnega telesa, kot je jezik, tudi prinese. Jezikovno načrtovanje lahko opredelimo kot:

»Aparat idej, zakonov in predpisov, ki spreminjajo pravila, verovanja in prakticiranja, z namenom doseči načrtovano spremembo, ali pa takšno spremembo pravočasno zaustaviti, v sami rabi jezika, v eni ali več družbah. Jezikovno planiranje vključuje namerno, čeprav ne vedno prosto odprto, v prihodnost usmerjeno spremembo v samem jezikovnem sistemu prizadetega jezika.« (Doğançay-Aktuna 25)

Zavedati se je tudi potrebno, da imajo končno besedo pri spremembah jezikovne politike same politične sile, ki se z jezikoslovno usposobljenimi aparati le posvetujejo. Verjetno je stanje današnje moderne turščine razvidno tudi iz tega razloga. Čeprav so

turški voditelji v tem pogledu državo bolj prizadeli kot pomagali, pa so s tem prosto pot odprli turški moderni literaturi, ki je zevajočo praznino, nastalo zaradi posledic spreminjanja jezika, uspela obrniti sebi v prid. Konflikt turškega naroda so uspeli ubesediti v tekst, ki je turško literaturo zapisal na seznam svetovne književnosti.

4. Turška literatura in trk vzhoda z zahodom

V turški književnosti se moderni tokovi v primerjavi z ostalim zahodnim svetom pričnejo veliko kasneje, šele konec 19. in v začetku 20. stoletja. V bistvu lahko šele v tistem obdobju pričnemo govoriti o literarnih zvrsteh, kot so kratka zgodba, pesem v svobodnem verzu in predvsem o romanu, ki je naš osrednji fokus. Moderni literarni tokovi sovpadajo z nastankom in razvojem modernega turškega naroda, ki se prične s propadom imperija in oblikovanjem nove republike, predvsem pa z uveljavitvijo turške jezikovne reforme, ki je v mladih letih turške republike uspela prebuditi nacionalno zavest. Do pričetka razvoja modernih tokov je v turški oziroma otomanski književnosti prevladovalo predvsem pesništvo, pisano v klasičnem orientalskem stilu. Zanj, tako kot za samo otomansko turščino, so bili značilni simboli, besedišča, fraze in aluzije na arabsko in perzijsko izročilo.

V tem obdobju pa vse do danes je moderni turški književnosti uspelo nemogoče. V tako kratkem časovnem obdobju je poskušala vpeljati literarna obdobja in tokove, ki jih je evropska književnost razvijala in nadgrajevala stoletja. Prav zaradi tega razloga so kritiki nekoliko zadržani do mlajše turške književnosti, ki je nastajala prav v obdobju nastanka republike in kateri očitajo številne žanrske pomanjkljivosti, kot so pretirana didaktičnost, neprepričljivi opisi literarnih likov in dogajanja, načela individualnosti in specifičnosti kraja in časa. (Čatović, Nametak 5)

4.1. Turški roman

Zaris razvoja turškega romana je povzet po Nametaku in Čatović. Začetke turškega romanopisja lahko iščemo že v letih pred ustanovitvijo nove republike, ko sicer v turški književnosti še vedno prevladuje pesništvo, ki sicer še vedno deluje na osnovi otomanske divan literature, a se pesniki že približujejo modernim idejam, kot so svobodna rima in različne oblike sonetov. Prav pesniki so s svojimi modernimi pristopi pričeli odpirati meje, znotraj katerih se je pričela oblikovati romaneskna vrsta. Prvi romanopisci v svojih delih pišejo predvsem o razpadu otomanske združbe, o krutih političnih spopadih in o nemoralnih življenjih nekaterih verskih sekt znotraj islamske organizacije. V nadaljnjih letih se njihov fokus preusmeri tudi na pereč konflikt med urbanimi intelektualci in revnejšim prebivalstvom na obrobjih, katerih situacija se še poslabša po začetnih letih nove republike Turčije. Prav to tematiko najdemo v romanih pisatelja Yakupa Kadrija Karaosmanoğluja (1889–1974). Drugo odmevnejše ime začetnega romanopisja je pisateljica Halide Edib Adıvar (1882–1964), ki je nosilka ženske intelektualne moči in advokatinja ženskih pravic, ki izda mnogo proznih besedil, ki obravnavajo obdobje turške osamosvojitvene vojne. V romanih, v katerih prevladujejo podobe mestnega življenja, pa se dotika tudi psihološke tematike. Vrhunec njenega romanopisnega ustvarjanja je delo *Sinekli Bakkal* (1936), ki ga je sprva izdala v angleškem jeziku pod naslovom *The Clown and His Daughter*.

Odmevnejša romaneskna dela pa lahko v nadaljevanju najdemo v podobah povojne Anatolije, kjer je vojna močno prizadela tamkajšnje prebivalstvo. S temi dogodki se v turški romaneskni prozi začenja obdobje socialnega realizma, katerega eno glavnih imen

je Sabahattin Ali (1907–1948), ki pa ga sicer umeščamo bolj med pisce kratke proze, katero kljub tematiki socialnega realizma preveva romantizem, njegov izbor oseb, dogodkov in način pripovedovanja pa morda spominjajo na Maupassanta. Še eno ime socialnega realizma, ki je Alijev sodobnik in prav tako predvsem pisec kratke proze, je Said Faik Abasıyanık (1906–1954). Predmet njegovih zgodb so pogosto ribiči, delavci, sirote, predvsem navadni ljudje, katerih položaj v mestu in v naravi predstavlja v svojih delih. Posebej se posveča tudi deskripciji mest in krajev, kjer se osebe nahajajo, kakršni so na primer opisi Istanbula. V isto generacijo socialnega realizma uvrščamo tudi veliko ime Ahmed Hamdi Tanpınar⁵ (1901–1962), ki pa kljub temu, da ustvarja v času, ki ga preveva socialni realizem piše o problemih družbene realnosti, ki jih prenese na področje človekove psihe, notranjega jaza in obračunavanja z lastnimi strahovi. V njegovi prozi se prepletajo resničnost, spomini, domišljija in sanje, njegovi liki pa nenehno bežijo od realnosti. Čeprav ga literarna kritika predstavlja kot tradicionalista, pa prav njegova pripovedna tehnika in že prej naštetih elementi napeljujejo na to, da ga lahko razumemo kot prvega predstavnika modernistične in eksistencialistične estetike v turški književnosti. (Ćatović, Nametak 9) Njegov najbolj znan roman je *Inštitut za naravnanje ur* (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*), ki je preveden tudi v slovenščino. Sprva je roman izhajal po delih v časopisu, kot celoten roman pa je bil prvič objavljen leta 1961. Glavni junak Hayri Irdal pripoveduje zgodbo, ki jo predstavlja kot svoj lasten spomin. Popelje nas od njegovega otroštva dalje, pa vse do odraslih let, kjer z ostalimi sodelavci ustanovi inštitut za naravnanje ur.

Znotraj socialnega realizma je potrebno omeniti še romanopisca Yaşarja Kemala (1923–2015) in njegov najbolj znan roman *Ince memet*, ki mu je prinesel svetovno slavo. Kemal znotraj socialnega realizma postavi temelje novega podžanra, ang. »village novel«, ki še poglobi tematiko revščine podeželja, ki je podvrženo naravnim katastrofam in popolni nehumanosti. V tem in v ostalih romanih Kemal prikazuje ljudi iz svojega okolja, pokrajine Çukurove, v njihovih življenjskih in delovnih pogojih ter v njihovem odnosu z naravo, oblastjo in meščani.

Obdobje burnih družbenih in političnih sprememb v Turčiji v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko je pričelo nazadovati tudi načrtovanje turškega jezika, izoblikuje generacijo prozaistov socialno-realistične usmeritve. To obdobje ponovno zaznamuje kratka proza, izstopa pa pogosto prevajani turški romanopisec Nedim Gürsel (1951), ki vzbuja zanimanje z nenavadnim slogom in poigravanjem z različnimi pripovednimi tehnikami. V njegovih romanih je moč zaslediti raznovrstne teme, kot so ljubezenska, avtobiografska in zgodovinska. Po sedemdesetih letih preteklega stoletja se v turškem romanopisju pričnejo uveljavljati modernistični tokovi, ki pa se počasi navzemajo

---

⁵ Ahmed Hamdi Tanpınar (1901-1962) je zaključil študij književnosti na istanbulski univerzi, kasneje pa življenje posvetil poučevanju te tematike. Nekaj časa je bil tudi poslanec v turškem parlamentu, sodeloval pa je tudi na Ministrstvu za šolstvo. Svojo literarno pot je pričel kot pesnik, kasneje pa nadaljeval kot pisec kratke proze in romanov. Tanpınar je tudi avtor priljubljenih esejev in literarnokritičnih tekstov. Pomembno je omeniti tudi njegovo delo *Zgodovina turške književnosti 19. stoletja* (1949), ki je pomemben prispevek z znanstvenoraziskovalnega vidika.

lastnosti postmodernizma. S takšno rabo postopkov vzbuja pozornost predvsem romanopisec Oğuz Atay (1934–1977), ki v svojih delih uporablja pripovedne tehnike, kot so notranji monolog, tok zavesti in medbesedilnost. Opaziti pa je tudi verske, mitološke in ideološke elemente, ki že nakazujejo prihod postmodernistične proze.

Postmodernistične težnje se v turškem romanopisju uveljavijo z najbolj znanim turškim avtorjem Orhanom Pamukom⁶, h kateremu se bom vrnila kasneje, še prej pa je potrebno izpostaviti sodobno turško pisateljico Elif Şafak⁷ (1971), ki je svojo literarno pot začela z romanom *Pinhan* (1997), v katerem zastavi tematiko za vse svoje nadaljnje romane, v katerih prevladuje preplet zgodovinskega in fantastičnega. Ukvarja se tudi s problemi spolnih in kulturnih identitet, nacionalizma in islama, v romanih pod vprašaj postavlja delitve med moškim in ženskim ter med Vzhodom in Zahodom. Izmed številnih njenih romanov so kar štirje prevedeni v slovenščino, to so *Čast, Štirideset pravil ljubezni, Pankrt iz Istanbula* in *Boljšja palača*.

Že omenjeni Orhan Pamuk prihaja iz turške generacije osemdesetih let prejšnjega stoletja, ki je po daljšem obdobju upodabljanja že omenjenega realizma v literaturi, v leto pričela vnašati elemente tradicije otomanske oziroma osmanske dediščine. Sama islamsko-otomanska zgodovina turškega naroda je bila ob ustanovitvi republike Turčije leta 1923 potisnjena na stran, saj je na novo ustanovljena država želela prekiniti kakršnekoli vezi s preteklostjo, ki so »ostali« svet opominjali na »bolnika ob Bosporju«. S politiko nove države so v turško življenje pričeli vnašati zahodnjaške vrednote, z novimi reformami pa prizadeli velik del prebivalstva, ki se je znašel na robu preživetja. Mnogo literarnih ustvarjalcev se je takrat vrglo v že omenjeni realizem v literaturi, s katerim so slikali bedno stanje povprečnega prebivalstva. Tudi Pamukova zgodnejša dela so pisana v realističnem duhu (npr. *Gospod Cevdet in njegovi sinovi*, roman *Tiha hiša*). Pravi prelom v njegovem ustvarjanju pa predstavlja roman *Bela trdnjava* (*Beyaz Kale*, 1985), s katerim je vzbudil tudi zanimanje mednarodne javnosti, predvsem na račun otomanske teme v romanu ter svojevrstnega pogleda na vzhodno in zahodno kulturo ter znanost. To tematiko kasneje nadgradi v svojem najbolj znanem romanu *Ime mi je rdeča* (*Benim Adım Kırmızı*, 1998). V njem na poseben način predstavi mešanico dvojnosti sedanosti in preteklosti, kjer se odvija boj med besedo in sliko, med življenjem in smrtjo. Pamuk s svojimi deli izpostavlja najbolj pereče probleme turške sodobne družbe, ki se po letih zanikanja otomanske tradicije ne znajde več v sodobnem svetu. Nenehno je razdvojena med zahodnimi vrednotami in načinom življenja, ki ga je na nekakšen način vsilila prav turška jezikovna politika, ter med tradicionalnimi vrednotami, ki ostajajo v spominih

---

⁶ Orhan Pamuk se je rodil leta 1952 v Istanbulu. Študij je zaključil na Robert College, kasneje pa se je vpisal celo na študij arhitekture, ki ga je kasneje opustil. Šolanje je raje nadaljeval na Visoki šoli za novinarstvo v Istanbulu, kjer je diplomiral leta 1977. Za številna svoja dela je prejel razne literarne nagrade, v svetu pa odmeva zahvaljujoč številnim prevodom njegovih romanov v različne jezike. Vrhunec njegove kariere je zagotovo Nobelova nagrada za književnost, ki jo prejme leta 2006.

⁷ Elif Şafak se je rodila leta 1971 v Strasbourgu. Že od majhnega je spoznavala različne kotičke sveta, med drugim je živela v Ankari, Madridu, Amanu, Kölnu, Istanbulu in Bostonu. Zaključila je študij mednarodnih odnosov v Ankari, kasneje je magistrirala iz ženskih študij in doktorirala iz političnih ved na Middle East Technical University. Za svoj prvi roman je prejela tudi literarno nagrado »Mevlana«.

prebivalcev še iz časa Otomanskega cesarstva. Družba, ki jo opisujejo Pamuk in ostali sodobni turški romanopisci, je razdvojena in izgubljena v središču trka Vzhoda in Zahoda.

4.2. Trk Vzhoda in Zahoda

Ko govorimo o Vzhodu in Zahodu, se v naše zavesti prikrade primerjava krščanske Evrope z njej nasprotnimi islamskimi državami. Spet drugič se nam z evropskega vidika ob omembi Vzhoda vzpostavi asociacija z Orientom. Širše je Orient imenovanje vsega, kar pripada vzhodnemu svetu ali Daljnemu vzhodu v korelaciji z Evropo. Sam izraz »Orient« prihaja iz latinskega »oriens« in pomeni mesto, kjer vzhaja sonce (lat. »orior« pomeni »vstati«). Geografsko ta pojem zajema precej veliko območje od vzhodnih obal Mediterana do jugovzhodne Azije, vendar je to območje okrepljeno še z več ali manj stalno prisotnostjo islama, ki je ključno vplival na oblikovanje podobe Orienta oziroma Vzhoda na zahodni strani, saj je kot kolonialna sila na evropskih tleh prisoten že od 8. stoletja dalje. Zahod je Orient na splošno smatral kot družbo, kjer ni vmesnih socialnih institucij, ki bi posredovale med vladarjem in prebivalstvom. Po Webbru in Marxu je Orient zbirka pomanjkljivosti – odsotnost privatnega posestva, odsotnost družbenih razredov. Kot taka, orientalska družba ni mogla razviti kapitalizma, niso se mogla razviti mesta, ki bi bila odmaknjena in zaščitena pred političnim nadzorom države, zato se ni mogla razviti niti buržoazija. Razvil se je drugačen diskurz. Z evropskega vidika je to orientalizem, ki je definiral razlikovanje med Vzhodom in Zahodom. Njegova posebnost je v tem, da v svojem obstoju predpostavlja, da ve govoriti o sebi, o Vzhodu, vendar Vzhod samega sebe ne pozna, niti ni seznanjen z Zahodom. Podobnega diskurza, ki bi na ta način povzegal zahodno miselnost, ne poznamo. (Tomažin 12)

Aljaž Debeljak, ki se podrobneje ukvarja z raziskovanjem vzhodne in zahodne kulture, o njihni medsebojni korelaciji pravi takole:

»V zavesti ljudstev, ki si pripisujejo članstvo v Evropi, sta Vzhod in Zahod dobila paralizirane vrednostne pomene, v katerih nastopa Vzhod kot negativno, drugo, tuje Evropi: Vzhod kot vir strahu. Pri operaciji premikanja med »domačim« in »tujim« sta v retoriki srednjega veka ta prostor drugega zasedala Orient in islam, od francoskega in angleškega razsvetljenstva naprej pa je bila plašč civilizacijskega primanjkljaja primorana obleči pičlo modernizirana Vzhodna Evropa, zaznamovana s podeželskimi stili in totalitarnimi režimi.« (68)

Debeljak lepo poda razlikovanje med sodobnim in preteklim »trkom«, ki je bil v preteklosti tako definiran predvsem z islamsko vero. Na drugi strani pa si moramo ogledati tudi faktorje, ki vodijo v takšno razlikovanje, kjer Evropa oziroma tukaj predpostavljani Zahod zavzema dominantno in pozitivno pozicijo. Vse to, kot že omenjeno, lahko pripisujemo evropski družbi, ki je dovoljevala razvoj srednjega sloja in buržoazije. Slednja dva sta postala nosilca razvoja in kulturnih sprememb. Ker na drugi strani islamsko grajene skupnosti tega niso poznale, jim strog politični nadzor ni

dovoljeval razširjanja svobodnega duha, ki bi lahko vodil v spremembe in napredek, kot ga poznamo na Zahodu.

Če si še enkrat pogledamo piedestal, na katerem danes stoji zahodna civilizacija. Večina te bo še danes, čeprav se nahajamo v post-kolonialni dobi, za svoje dosežke še vedno navajala dognanja in osvajanja modernega kolonializma, imperializma in neokolonializma. Države Zahoda se v post-kolonialni dobi še vedno oklepajo statusa elite, ki na več krajih povzroča konflikte in nesporazume. Zaradi takšnega prepričanja se Zahod čuti dolžnega sodelovati pri odločanju in razreševanju konfliktov celotnega sveta. Pri tem pogosto pozabljamo, da sam Zahod ni skupek idej in gibanj, ki bi enako odlikovale vsako posamezno državo, ki se smatra za »zahodno«. Že sama evropska tla so heterogena in raznolika, ne samo od države do države, temveč že v kontekstu narodov. Čeprav najdemo razlikovanja med vzhodnimi in zahodnimi kulturami, se moramo zavedati, da sama razhajanja in sam trk lahko obstajajo že znotraj ene civilizacije.

Zahodna kultura je že od samega začetka prakticirala kulturno marginalizacijo, ki je bila v islamskem svetu dolgo odsotna. Zahodni programi so pod pretvezo marksizma, post-kolonializma, nacionalizma in raznolikih doktrin v razvoju islamske skupnosti pognali v slepe ulice (Senghaas 43-44) oz. se tako interpretirajo same. V želji po napredku želi islam slediti zahodnim metodam in programom, vendar se vedno znova srečuje s problemi, ki v osnovi verjetno izvirajo iz same religije. Zahod je namreč skozi svojo evolucijo sčasoma zapadel v moralni propad, ki pa si ga islam ne sme privoščiti. Muslimanska življenja so namreč vodena po božji besedi. Pojavi se torej vprašanje, v čem je sploh smisel ponavljanja in sledenja že obstoječim metodam, ki občutno ne prinašajo moralnega napredka. Senghaas v svojem delu *The Clash Within Civilizations* (2002) jasno izrazi, da islamske skupnosti nimajo druge možnosti, kot da se spoprimejo z izzivom in sledijo poti, ki so jo že ubrale, medtem ko bo zahodni del sveta opazoval napake in zgodovino, ki se bo ponovila.

Tipičen prikaz soočanja islama s prevzemanjem zahodnih kulturnih vrednot je Istanbul, nekdanja prestolnica Otomanskega imperija ter Vzhodnorimskega cesarstva. Vzdušje, ki vlada v mestu vse od padca nekdanjega imperija in od ustanovitve nove republike (l. 1923), je postalo psihično in duhovno bistvo mesta. To vzdušje je postalo tudi integralen del Pamukovega življenja, ki ga Pamuk imenuje »boj z melanholijo«, ki mesto zavzema. Vendar sama beseda »melanholija« ni najboljši opis stanja, kakor pravi tudi sam O. Pamuk. To občutje je najlažje opisati s turško besedo hüçün, ki predstavlja sodoben občutek duhovne izgube, ki je posledica hitro napredujoče modernizacije in prevrednotenja oz. razvrednotenja tradicionalnih vrednot nekdanjega Otomanskega cesarstva. Izgubljena otomanska kultura oziroma izgubljeni objekt, kakor ga naslavlja Tamara Podlesnik v svojem diplomskem seminarju, ki je bil na silo odvzet oziroma odvzeta ter nadomeščena s tujimi koncepti, se ne more vrniti, niti je ni mogoče obnoviti. Prav ta propad, ki se mu ni moč izogniti, pa občutijo prebivalci Istanbula. Hüçün, občutje propadlega in melanholije, ne obstaja samo na individualni ravni, ampak se dviga na kolektivno zavest, in prav zato je njegov poseben pomen težko prevedljiv z »zahodnimi jeziki«, katerih kulture in družbe takšnega stanja ne poznajo. Ne smemo ga posploševati

na žalost, saj kljub melanholiji in občutku izgube išče svetlejšo noto, s čimer se bolj približa žalovanju. Sam Pamuk v svojih spisih *Istanbul: Spomini na mesto* pravi takole:

»Hüzün, turška beseda za melanholijo, ima arabski koren; ko se pojavi v Koranu (kot »huzn« v dveh kiticah in »hazen« v naslednjih treh), ima precej podoben pomen kot sodobna turška beseda. Prerok Mohamed omenja leto, v katerem je izgubil ženo Hadidžo in strica Ebu Talipa, kot »senettul huzn« oz. leto melanholije; to potrjuje, naj bi beseda izražala občutek globoke duhovne izgube. [...] Po El Kindiju Hüzün ni povezan samo z izgubo ali smrtjo ljubljenega, ampak tudi z drugimi duhovnimi trpljenji, kot so jeza, ljubezen, zamera in neutemeljen strah. [...] Toda to, kar skušam opisati zdaj, ni istanbulska melanholija, ampak hüzün, v katerem vidimo svoje odseve, hüzün, ki ga ponosno sprejemamo in si ga kot skupnost delimo. Čutiti ta hüzün pomeni videti prizore, obujati spomine, v katerih samo mesto postane ponazoritev, samo bistvo hüzüna. [...] Šele ko vidimo hüzün, ko pokažemo spoštovanje dokazom zanj na mestnih ulicah v razgledih in ljudeh, ko ga končno začnemo zaznavati vsepovsod v hladnih zimskih jutrih, ko sonce nenadoma pade na Bospor in se s površine začne dvigati tista šibka izparina, je hüzün tako zgoščen, da se ga skoraj lahko dotakneš, skoraj vidiš, kako se širi kot film po ljudeh in pokrajinah. [...] Toda najhitrejši beg od hüzüna ruševin je, da prezreš vse zgodovinske spomenike in se ne meniš za imena zgradb ali njihove arhitektonske posebnosti. [...] Hüzün izvira iz bolečine, ki jo čutijo zaradi vsega tistega, kar je izgubljeno. [...] Istanbul svojega hüzüna ne prenaša kot »bolezen za katero obstaja zdravilo«, ali kot »nepovabljeno količino, katere nas je treba rešiti«: hüzün prenaša, ker tako sam hoče.« (92-108)

Hüzün je pravzaprav tudi povod Pamukovega ustvarjanja, na katerega je močno vplival že omenjeni Tanpınar, ki je hüzünü s svojim pisanjem tudi podal sodobni pomen. Izgubljena otomanska kultura je tako zaznamovala karakteristiko Istanbula, ki se kaže v kolektivnem občutju duhovne izgube prebivalcev mesta. (Podlesnik 32-33)

Ta duhovna izguba pa močno odseva še v novonastali krizi identitete, ki jo čutijo tako prebivalci Istanbula kot ostali turški narod, ter predstavlja osrednjo tematiko sodobnejših turških romanopiscev, med njimi je seveda tudi Orhan Pamuk, ki se identiteti najmočneje posveti v romanu *Bela trdnjava*.

4.4. Kriza identitete

Omenjena kriza identitete se na svoj hinavski način prične že s prvimi vpeljevanji zahodnjaških vrednot še za časa Otomanskega cesarstva, v zgodnjem 19. stoletju. Konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja, ko spremljamo propad in zaton Otomanskega cesarstva, se odprejo vrata novim idejam, modernim idejam. Idejam, ki preoblikujejo ves tradicionalizem in svojo pot utrejo tudi literaturi, kjer se najprej v poeziji pričnejo uporabljati modernejši postopki, med njimi svobodni verz. Takratni evropsko-turški nacionalizem novonastale Republike Turčije prične odkrivati pot do modernosti, ki sprva kaže svoj najbolj pozitiven obraz. Postimperialna Republika Turčija se uspe

obvarovati celo pred kolonializmom. Ta obramba v očeh Turkov ohranja percepcijo, da so enakovredni Evropejcem. In čeprav so po srcu nacionalisti, želijo postati enakovreden del zahodnega sveta. Prične se obdobje, kjer si turški narod prizadeva priučiti se zahodnjaških karakteristik oziroma si intenzivneje želi vstopa v zahodno civilizacijo. Vendar je ključnega pomena, da ob tem ohranijo svoje turško srce, dušo in telo. Prav v teh prizadevanjih se kažejo prvi znaki prepada, ki se pričenja odpirati v zavesti turškega naroda. Takratno ozračje na čudovit način opiše O. Pamuk v svojem novejšem romanu *Muzej nedolžnosti* (2008).

Ziya Gökalp, turški esejist, ki je živel v začetku 20. stoletja, in eden glavnih pobudnikov turškega nacionalizma, je podpiral uvajanje modernih idej, ki so spodbujale gradnjo turške identitete. V svojih spisih pravi takole (v angleškem prevodu): »*The mission of Turkism is to seek out the Turkish culture that has remained only among the people and graft onto it Western civilization in its entirety and in a viable form.*« Če povzamem njegove besede, Gökalp predlaga združenje tradicionalnih vrednot z elementi zahodne civilizacije. Za izvedbo takšne združitve predlaga elitni del družbe, ki bi v preostalo družbo različnih slojev vpeljeval nove, zahodne ideje. Ljudstvo, ki ohranja tradicijo, pa bi te ideje znalo vpeljati v svoj slog življenja in jih ponotranjiti, hkrati pa elitni del družbe opominjati na ohranjanje otomanske zapuščine. Gökalp takrat piše v velikem optimističnem zanosu, ki je vladalo v času ustanovitve Republike. Nekaj let po ustanovitvi se namreč že prične nakazovati prepad med tradicijo in modernostjo. Sprva kot razlike med revnim podeželjem, ki ni uspelo dohajati novih modernih idej, in hitro razvijajočim se urbanim življenjem, ki se ni imelo časa ukvarjati z obrobjem, ki je ostajalo v otomanski preteklosti. Nastala je interna konfrontacija, ki se prikazuje kot kriza identitete, ki jo ljudje živijo, ki je hkrati tudi kulturna kriza. Turški prebivalci sami sebe ne znajo opredeliti kot del posamezne civilizacije, niti niso zmožni združiti le-teh.

Turčija je tako država hibridne identitete, zahodne in vzhodne, evropske in islamske hkrati. Kot taka pa že sama po sebi predstavlja posebno snov literaturi, predvsem turškemu romanopisju, ki to vrzel poskuša zapolniti z romani, ki se dotikajo prav te tematike.

5. Zaključek

Zgodovina turškega naroda je vsekakor burna. Iz preprostega nomadskega plemena so uspeli ustanoviti enega najmočnejših imperijev, ki je bistveno vplival na podobo današnjega sveta. Kot tak prizadeva tudi evropsko kulturno tradicijo, ki se morda obdobja stikov z Otomanskim cesarstvom spominja z nekoliko grenkim priokusom. Vendar pa za pretekla dejanja turški narod danes odgovarja s svojo literaturo, ki vedno bolj postaja pomenljiv gradnik sodobne svetovne literature.

Danes Turki celotne otomanske zapuščine ne morejo povsem imenovati za svojo, saj je omejena, tako kot je bila omejena sama otomanska turščina, z jezikom samim, ki ni bil nikoli samosvoj. Deloval je kot konglomerat v tistem času priznanih in spoštovanih perzijskih ter arabskih jezikovnih vložkov. Posledično je tudi turška literatura tistega časa odsev stanja jezika, ki ni bil pretirano cenjen. Poezija, ki je prevladovala, je bila polna aluzij na perzijsko in arabsko izročilo.

Z ustanovitvijo republike leta 1923 se za turški narod ne prične zgolj novo politično obdobje. Prične se obdobje sprememb, ki že pred samo ustanovitvijo širi duh turškega nacionalizma. Vsako takšno gibanje potrebuje močno oporo, v tem primeru so sprva to vlogo prevzeli razni časopisi in gibanja društev, za kar pa je kmalu postala dovezetna literatura sama, ki je v prihajajočih spremembah našla navdih za lastne novosti, novosti iz zahodnega sveta.

Ko leta 1928 Turčija uradno prične izvajati nov režim jezikovne politike, ki prizadeva vse glavne aspekte družbenega življenja, se odpre prostor, v katerem turška literatura uspe nadoknaditi stoletja evropske miselnosti. Iz prej otomanske poezije pričnejo nastajati nove literarne zvrsti, med njimi seveda tudi roman, ki v trenutku prevzame vlogo glasnika dogajanja na turškem ozemlju.

Z novo jezikovno reformo pa se znotraj turškega prebivalstva odpre tudi nov prepad. Ta se najprej kaže v velikem razlikovanju napredka urbanih mest in zaostalega podeželja, ki ne uspe dohitevati hitro nizajočih se jezikovnih sprememb, zaradi česar so prisiljeni ostajati v preteklosti. Beda in revščina takratnega prebivalstva postaneta glavni temi literarnega toka socialnega realizma, ki se razvije v turški literaturi.

Z leti se ta prepad neprenehno večja, prebivalstvo na obrobju ne dohaja napredka mest, posledično zato živi v preteklosti, ohranja otomansko zapuščino, ta duh pa se v obdobju velikih migracij v urbana naselja nato razširi po vsej državi in se dokončno utelesi v novonastali krizi, krizi hibridne identitete. Kot taka postane ta tematika glavni aspekt sodobne turške literature, v kateri zadnje časa dominirata prav Orhan Pamuk in Elif Şafak, ki s svojimi deli poskušata opozarjati na razdvojenost sodobnega turškega človeka.

Kar nas uči turška zgodovina, je predvsem dožemanje, kakšna je moč samega jezika. Jezik je glavno ogrodje, s katerim lahko narod prične graditi svojo lastno identiteto. Če takega orodja ni, začne verodostojnost nacionalne zavednosti usihati oziroma, v tem primeru, ne najde skupne povezovalne točke. A ker je jezik ključen tudi literaturi, katere glavni gradni člen je, sem mnenja, da se kriza identitete turškega človeka lahko razreši prav v literaturi, ki iz nje izhaja.

Povzetek

Cilj diplomskega dela je bil predstaviti vplive, ki jih je pustila turška jezikovna politika na razvoju turške literature, predvsem njenega romanopisja. V okviru te tematike so bili predstavljeni glavni literarni tokovi, ki so se razvili kot posledica jezikovnih in družbenih sprememb v Turčiji. Znotraj teh so izpostavljena glavna imena romanopisja, s poudarkom na sodobnejšem romanopisju, kjer sta predstavljena predvsem Elif Şafak in Orhan Pamuk, ki s svojimi deli obravnavata sodobnega turškega človeka, ki se je znašel v razkolu med otomansko tradicijo in modernimi evropskimi vrednotami. Prav ta razkol skuša moje diplomsko delo prikazati kot neposredno posledico delovanja turške jezikovne politike, natančneje turške jezikovne reforme, ki je z delovanjem pričela leta 1928. V osrednjem delu sem uspela prikazati kronološki pregled turške jezikovne reforme, še pred tem pa sem poskušala podati teoretsko podlago o jezikovnem načrtovanju nasploh. Velik del diplomskega dela je posvečen tudi kulturnozgodovinskemu kontekstu turškega naroda, ki nam uspe prikazati širšo sliko ter pomaga pri razumevanju političnih, jezikovnih in družbenih sprememb v Turčiji. Misel, ki sem jo razvijala skozi celotno diplomsko delo, se strne v prikazu turške duhovne krize, ki je kriza identitete, nastale prav zaradi sprememb turškega jezika. Cilj naloge je bil tudi prikazati moč jezika, ki v tem primeru deluje na dveh področjih. Najprej kot osnovni gradnik literature in nato kot steber, na katerem se lahko gradi nacionalna identiteta.

Literatura in viri

- Berkes, Niyazi. *Turkish Nationalism and Western Civilization: Selected essays of Ziya Gökalp*. New York: Columbia University Press, 1959.
- Davison, Roderic H. *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923: The Impact of the West*. Austin: University of Texas Press, 1990.
- Debeljak, Aleš. Evropa, islam in moderna paradigma. *Raziskave in razprave 2*. (2009): 51-72.
- Doğançay-Aktuna, Seran. »Language planning in Turkey: yesterday and today.« *International Journal of the Sociology of Language* 165 (2004): 5-32.
- Fishman, Joshua A. *Do Not Leave Your Language Alone: The Hidden Status Agendas Within Corpus Planning in Language Policy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2006.
- Göknar, Erdağ. *Orhan Pamuk, Secularism and Blasphemy. The politics of the Turkish Novel*. London: Routledge, 2013.
- Halman, Talat S. *A Millenium of Turkish Literature (A Concise History)*. Ankara: Ministry of Culture and Tourism, 2009.
- Istanbul Türküsü: antologija sodobne turške književnosti / izbrala in uredila Alena Čatović in Fehim Nametak; prevedli Uroš Kalčič ...[e tal.]. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, 2001.
- Kardoš, Peter. *Orhan Pamuk in osmanska tema (Diplomsko delo)*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2013.
- Lewis, Geoffrey. *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Micallef, Roberta. »Cultural Encounters in Contemporary Turkish Children's Literature: Victims or Heroes?« *Literary History : Towards a Global Perspective vol. 4*. Ur. Stefan Helgesson. Berlin: Walter de Gruyter, 2006. 278-302
- Nametak, Fehim. *Historija turske književnosti*. Sarajevo: Orijentalni inštitut u Sarajevu, 2013.
- Pamuk, Orhan. *Bela trdnjava*. Ljubljana: Sanje, 2008. (Zbirka Kiosk).
- Pamuk, Orhan. *Ime mi je rdeča*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007. (Zbirka Roman / Mladinska knjiga).
- Pamuk, Orhan. *Istanbul*. Ljubljana: Založba Sanje, 2012.
- Pamuk, Orhan. *Muzej nedolžnosti*. Ljubljana: Sanje, 2011. (Zbirka Sanje. Roman).

Pamuk, Orhan. *Naivni in sentimentalni pisec*. Ljubljana: Sanje, 2015. (Zbirka Sanje).

Pamuk, Orhan. *Other Colours*. London: Faber and Faber, 2007.

Pamuk, Orhan. *Tiha hiša*. Ljubljana: Sanje, 2015. (Zbirka Sanje. Roman).

Podlesnik, Tamara. *Podoba Istanbula v literaturi* (Diplomski seminar). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2013.

Senghaas, Dieter. *The Clash within Civilizations: coming to terms with cultural conflicts*. London: Routledge, 2002.

Shafak, Elif. *Boljšja palača*. Ljubljana: Sanje, 2008. (Zbirka Sanje. Roman).

Tanpinar, Ahmet Hamdi. *Inštitut za naravnavanje ur*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012. (Moderni klasiki; 71).

Tomažin, Tanja. *Orhan Pamuk in dialog Vzhoda z Zahodom* (Diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2012.

»Sun Language Theory.« *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc. 3. september 2016. Web. 27. September 2016.

»Orkhon inscriptions.« *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc. 22. september 2016. Web. 27. September 2016.

»Turški jeziki.« *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc. 30. avgust 2016. Web. 27. September 2016.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 30. septembra 2016

Sara Primožič